

TÜRK

2022, Yıl/Year: 10, Sayı/Issue: 30, ISSN: 2147-8872

TÜRK Uluslararası Dil, Edebiyat ve Halkbilimi Araştırmaları Dergisi
TURUK International Language, Literature and Folklore Researches Journal

Geliş Tarihi / Date of Received: 21.08.2022

Kabul Tarihi / Date of Accepted: 20.09.2022

Sayfa / Page: 92-104

Research Article / Araştırma Makalesi

Yazar / Writer:

Dr. Öğr. Üyesi Erden EL

Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi, Yabancı Diller Fakültesi, İngiliz Dili ve
Edebiyatı Bölümü

erdenel@hotmail.com

SAİT FAİK ABASIYANIK'IN DÜLGER BALIĞININ ÖLÜMÜ, HARİTADA BİR NOKTA, SON KUŞLAR VE ÖYLE BİR HİKÂYE ÖYKÜLERİNİN EKOLEŞTİREL İNCELEMESİ

Öz

Bu araştırma Sait Faik Abasıyanık'ın *Dülger Balığının Ölümü*, *Haritada Bir Nokta*, *Son Kuşlar* ve *Öyle Bir Hikâye* öykülerini ekoeleştiri kuramı ışığında incelemeyi amaçlar. Ekoeleştiri edebî eserlerde doğa ve insan ilişkilerinin nasıl temsil edildiğini anlamaya yarayan bir edebî eleştiri ekolüdür. Bu çalışmada ekoeleştiri kavramsal çerçeve olarak kullanılacaktır. Sait Faik Abasıyanık'ın eserlerinde doğa önemli bir izlektir. Sait Faik'in hikâyelerinde insan, doğa ve hayvanların ilişkilerini saptayabilmek için doğa izleğinin en etkin olduğu dört eser incelenecektir. Giriş bölümünde bir edebî eleştiri ekolü olan ekoeleştiri tanıtılacaktır. İnceleme bölümünde adı geçen hikâyeler ekoeleştiri ışığında incelenecek ve eserlerde doğa, insan ve hayvan ilişkisi saptanacaktır. Sonuç bölümünde varılan sonuçlar sunulup Sait Faik Abasıyanık'ın eserlerinde doğa, insan ve hayvanların yeri saptanmaya çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Sait Faik Abasıyanık, Doğa, Ekoeleştiri, Kısa Hikâye

**AN ECOCRITICAL ANALYSIS OF SAİT FAİK ABASIYANIK'S SHORT
STORIES *THE DEATH OF A PETER'S FISH, A POINT ON THE MAP, THE
LAST BIRDS, AND SUCH A STORY***

Abstract

This study aims to analyze the stories of Sait Faik Abasıyanık titled *Dülger Balığının Ölümü* [The Death of A Peter's Fish], *Haritada Bir Nokta* [A Point on the Map], *Son Kuşlar* [The Last Birds] and *Öyle Bir Hikâye* [Such A Story] in the light of ecocriticism. Ecocriticism is a school of literary criticism that helps to understand how nature and human relations are represented in literary works. In this research, ecocriticism will be used as a conceptual framework. Nature is a significant theme in Sait Faik's works. Four stories of Sait Faik Abasıyanık will be analyzed which enable a thorough analysis of the theme of nature. In the Introduction, the school of literary criticism called ecocriticism will be introduced. The mentioned stories will be examined in the light of ecocriticism in the Analysis section and the relationship between nature, human and animals will be determined in the works. In the Conclusion, the conclusions reached will be presented and the place of nature, humans and animals in Sait Faik Abasıyanık's works will be determined.

Key words: Sait Faik Abasıyanık, Nature, Ecocriticism, Short Story

1. Giriş

Bu araştırma Sait Faik Abasıyanık'ın seçme eserlerinde insan, doğa ve hayvan arasındaki ilişkiyi ekoeleştiri ışığında irdelemeyi amaçlar. Sait Faik Abasıyanık pek çok kısa hikâye yazdığı için hikâyelerinden sadece birkaçına değinilebilmiştir. Hikâye seçimi yaparken de insan ve doğa ilişkisini en etkin biçimde yansıtan *Dülger Balığının Ölümü*, *Haritada Bir Nokta*, *Son Kuşlar* ve *Öyle Bir Hikâye* başlıklı hikâyeleri seçilmiştir. "Yakın okuma" yöntemiyle hikâyeler incelenirken kavramsal çerçeve olarak ekoeleştiri kullanılacaktır. "Yakın okuma, bir metnin ne söylediğini, nasıl söylediğini ve ne anlama geldiğini anlamak için bir metnin yoğun bir biçimde analiz edilmesidir" (Shanahan 2012) ve ne söylendiği kadar nasıl söylendiğine de odaklanır. Bu çalışmada da yakın okuma tekniği kullanılarak eserdeki kelime tercihlerine, kişilerin betimlenmesine ve anlatıcının kullandığı ifadelere dikkat edilerek analiz yapılacaktır. Böylece seçilen hikâyelerde insan, doğa ve hayvan ilişkilerinin ne yönde olduğu saptanmaya çalışılacaktır.

Bir edebî eleştiri olarak ekoeleştiri günümüzde gittikçe önem kazanmaktadır. Doğal afetlerin ve çevre kirliliğinin arttığı günümüzde edebiyat alanı da bu olumsuzluklara duyarsız kalmamış ve ekoeleştiri doğmuştur. Ekoeleştirin temelinde çevre duyarlılığıyla kaleme alınmış eserlerdeki doğa, insan ve insan dışı varlıklar arasındaki ilişkileri ve eserin doğa unsurlarına bakışını saptamak bulunur. Ufuk Özdağ'ın ifadesiyle,

"Çevre duyarlılığı ile kaleme alınmış sayısız edebî eserde dünya, tüm unsurlarıyla birbirine sıkı sıkıya bağlı tek bir bütündür. Bu eserler, lirik anlatımlarıyla, insan ruhuna seslenişleriyle, bilimin dilinin kolayca yapamadığını gerçekleştirerek, insanın geleceğinin doğaya bağlı olduğuna dair yeni bir farkındalık yaratmaktadır. O halde çevre farkındalığı ile kaleme alınmış eserlerdeki bu

insan/doğa kaynaşmasının okunması ve okutulması gezegenin geleceği için en az bilim insanlarının çabaları kadar ümit vaat etmektedir” (Özdağ 2017: 19).

Özdağ’ın ifade ettiği gibi ekoeleştirel okumalar okurun çevre bilinci edinmesinde önemli bir unsurdur. Bu nedenle çevreci eleştirmenler “çevre dostu eserlere” odaklanmalıdır (Özdağ 2017: 20). Bu prensipten yola çıkarak bu çalışma Türk Edebiyatı’nın en önemli hikâye yazarlarından Sait Faik Abasıyanık’ın çevre dostu olarak adlandırılabilir dört eserini seçip onları ekoeleştirel yönden incelemeyi amaçlar.

Özdağ ve Gökalp-Alparslan’a göre ekoeleştirin çıkışı “çevre sorunlarının sıklıkla” gündemi meşgul etmesinden kaynaklanmaktadır (2011: 643). Artan çevresel felaketler basını ve gündemi o kadar meşgul etmiştir ki bu durumdan etkilenen ekoeleştiri de yaygınlık kazanmıştır.

“Batıda 1990’ların başında çevreci edebiyat eleştirisinin yeni bir disiplin olarak ortaya çıkışının başlıca nedeni, 20.yüzyılın son çeyreğinde çevre sorunlarının sıklıkla baş sayfa haberi olmasıdır. Doğal kaynakların tükenmesi, hızlı nüfus artışı, toksik atıklar, ormanların yok oluşu, iklim değişikliği, biyolojik çeşitliliğin azalması gibi çevre sorunları Amerika’da bir grup yazın eleştirmenini alarma geçirmiştir” (Özdağ, Gökalp-Alparslan: 643).

Dilek Bulut ekoeleştirin çalışma mekanizmasını “insanın fiziksel çevresiyle olan ilişkilerini tekrar gözden geçirme olanağı sağlayarak ekolojik bilinçlendirme oluşturmak ve bu yolla doğanın kötü muameleye maruz kalıp bilinçsizce yok edilmesini önlemek” şeklinde ifade eder (Bulut 2005: 81). Ekoeleştirin farkındalık yaratmak ve insanın çevre ile uyumlu ve insan dışı varlıklara saygılı bir tutum geliştirmesine öncülük etmek gibi bir görevi vardır. Kimi zaman gözden kaçan bu gerçekleri okuyucuya sezdirmek ekoeleştirin başlıca amaçlarındandır.

Ekoeleştiri kavramı ilk olarak William Rueckert tarafından 1978 yılında kaleme aldığı “Literature and Ecology: An Experiment in Ecocriticism” (Edebiyat ve Ekoloji: Bir Ekoeleştiri Denemesi) isimli makalesinde telaffuz edilmiştir. Rueckert ekoeleştiriye , “ekolojinin ve ekolojik kavramların edebiyata uyarlanması”¹ olarak tanımlar (1996: 107). Cheryll Glotfelty, ekoeleştirin en çok kabul gören tanımını Harold Fromm ile birlikte editörlüğünü yaptığı *The Ecocriticism Reader [Çevreci Eleştiri Seçkisi]* (1996) isimli eserindeki ‘Giriş’ yazısında [“Introduction: Literary Studies in an Age of Environmental Crisis”] yapar. Glotfelty’ye göre ekoeleştiri, “edebiyat ve fiziksel çevre arasındaki ilişkinin incelenmesidir” (1996: xviii). Bu tanım, edebî eserlerdeki kişilerin çevreye bakış açısından doğaya yaklaşımına ve insan ile insan dışındaki varlıkların birbirleriyle olan ilişkilerini kapsar.

Ekoeleştirin en önemli noktalarından biri incelenen metinde yazarın çevreci bir eser ortaya koyma niyeti olup olmadığına bakmaksızın incelemeye değer her eseri bu çerçevede inceleyebilmesidir. Burada önemli olan metinden kesin kanıtlar bulup eserin doğayı nasıl yansıttığını saptamaktır. Gerek orijinal metin gerekse metnin ekoeleştirmen tarafından yapılan analizi okuyucuya çevre bilinci kazandırmada önemli bir adım olmaktadır. Ekoeleştirel incelemenin bir diğer özelliği de önceden bilinen metinleri farklı bir bakış açısıyla tekrar ele almasıdır. Ekoeleştiri eserler arasında iyi kötü ayrımı yapmaksızın eserdeki “çevre bilinci oluşturma sürecin[i]” önemser (Arıkan 2011: 47).

¹ Aksi belirtilmedikçe çeviriler araştırmacı tarafından yapılmıştır.

Bu bakımdan ekoeleştiri pek çok metne, hatta film ve video oyunlarına da uyarlanabilmek açısından avantajlı bir edebî akımdır.

Ursula Heise “Science and Ecocriticism” (“Bilim ve Ekoeleştiri”) başlıklı makalesinde ekoeleştirin temel sorunsalının edebî eserde “doğa’ kavramının nasıl tanımlandığı, ona hangi değerlerin niçin atfedildiği veya edilmediğini ve insan-doğa ilişkisinin nasıl tasavvur edildiği” olduğunu vurgular (Heise 1997: 1). Bu noktada insanın doğaya olan bakış açısının ve davranış biçiminin eserde nasıl yansıtıldığı önem kazanır. Ekoeleştiri edebî eseri bu yönden inceleyerek farkındalık yaratma ve çevre sorunlarına dikkat çekmeyi amaçlar.

Terry Gifford’a göre “ekoeleştiri, yalnızca bir metnin yazarı tarafından ifade edilen doğaya karşı tutumla değil, aynı zamanda hem insan hem de insan olmayan arasındaki karşılıklı ilişki kalıplarıyla da ilgilidir” (1999: 5). Yani insan ve insan olmayan varlıklar arasındaki ilişki Gifford tarafından karşılıklı olarak tanımlanır. Ekoeleştiri farklı kılan da tek yönlü insan merkezci bir tutumdansa bu karşılıklı ilişki ağlarına olan inancıdır. Örneğin insanın doğaya zarar vermesi insan faktöründen doğaya doğru işlenen bir eylemdir. Ancak aynı sorunu eğer doğanın zarar görmesi ve doğadaki canlıların acı çekmesi olarak görmeye başlarsak insan merkezci bir dilden arınıp doğaya ve insan dışı varlıklara eşitlikçi bir bakış açısıyla bakabiliriz. Ekoeleştiri doğanın doğa tarafından anlatılan hikâyesini deşifre etmemize yarar. Çünkü günümüzde insan ve insan olmayan varlıkların karşılıklı etkileşimi giderek artmaktadır. Jane Bennett’e göre “insan eyleyciliği her daim insanlık ve insan dışı varlıkların iç içe geçmiş bir ağından başka bir şey olmamıştır; [ancak]bugün bu kaynaşmayı görmezden gelmek daha da zor bir hale gelmiştir” (2010: 31). Bu anlamda insan olan varlıklarla beraber insan olmayan varlıkların edebî metinlerde nasıl temsil edildiklerini incelemek önem kazanır. Glen Love’ın ifadesiyle ekoeleştiri “insan dışı bağlamların yanı sıra insani bağlamları ve değerlendirmeyi de kapsar” (2003: 3). Bu prensipten yola çıkarak bu araştırma Sait Faik Abasıyanık’ın seçilmiş hikâyelerinde insan ve insan dışı varlıklar yani doğa, hayvan gibi varlıkların karşılıklı ilişki ağını saptamayı amaçlar.

2. İnceleme

2.1. *Dülger Balığının Ölümü* Eserinin İncelemesi

Dülger Balığının Ölümü Sait Faik Abasıyanık’ın 1953 senesinde kaleme aldığı bir hikâyedir. Hikâyeciliğinin olgunluk çağına rastlayan bu eser dülger balığı olarak bilinen deniz canlısının ölümünü konu alır ve hikâyenin ilerleyen bölümlerinde anlatıcı giderek balığın ölümünün de bir trajedi olabileceği kanısına varır. İlk başlarda sıradan bir günlük olay olan dülger balığının ağa takılıp yaşamının sona ermesi, anlatıcının dülger balığının perspektifinden olaylara bakmaya başlayıp ve onu anlayıp ve acısını içselleştirmeye başlamasıyla farklı bir boyut kazanır. Tuğba Poçan’a göre Sait Faik Abasıyanık “yakalandığı hastalığın korkularını da bu öyküsüne yansıtır” ve aynı zamanda “kendini haksızlıklara uğrayanların, ezilmişlerin savunucusu olarak görür” (2017: 28). Poçan’ın bu ifadesinden yola çıkarak Abasıyanık’ın ölmekte olan bir balığın acıları ile empati yapması kendisinin de hastalıktan muzdarip olmasından kaynaklanmaktadır denilebilir.

Diaz ve diğer araştırmacılar içsel değer (intrinsic value) kavramını “insan deneyim ya da ölçümünden bağımsız” değer olarak tanımlar (Diaz vd 2014: 9). Sait Faik’in *Dülger Balığının Ölümü*

hikâyesinin girişinde de doğanın bir parçası olan balığın insanın ona verdiği değerden bağımsız olarak kendi içsel değerinden bahsedilir.

“Hepsinin gözleri güzeldir. Hepsinin canlı iken pulları kadın elbiselerine, kadın kulaklarına, kadın göğüslerine takılmaya değer. Nedir o elmaslar, yakutlar, akikler, zümrütler, şunlar bunlar? ..

Mümkünü olsaydı da balolara canlı balık sırtlarının yanar döner renkleriyle gidebilselerdi bayanlar; balıkçılar milyon, balıklar şanüşeref kazanırdı. Ne yazık ki soluverir ölür ölmez, öyle ki üzülmüş bebeklere döner balık sırtının pırıltıları. Benim size ölümünü hikâye edeceğim balığın öyle pırıltılı, yanar döner pullan yoktur. Pulu da yoktur ya zavallının. Hafifçe, belirsiz bir yeşil renkle esmerdir. Balıkların en çirkinidir. Kocaman, dişsiz, ak ve şeffaf naylondan bir ağzı vardır: Sudan çıkar çıkmaz bir karış açılır. Açılır da bir daha kapanmaz” (Abasıyanık 2002: 868).

Abasıyanık bu alıntıda eşyaya insan tarafından atfedilmiş değer ile doğal varlıkların kendi içsel değerleri arasında bir kıyaslama yapmaktadır. Abasıyanık’a göre balığın kendi güzelliği altın, zümrüt ve elmas gibi lüks takılardan daha kıymetlidir. Her ne kadar dülger balığını insan merkezci bir bakış açısıyla çirkin olarak tasvir etse de, anlatıcı doğada her varlığın insanın ona atfettiği değerden bağımsız bir biçimde değere sahip olduğunun farkındadır.

Hikâyedeki anlatıcı bu halim selim balığın trajedisini anlatırken bir söylenceye atıfta bulunur. Bu söylencede de diğer pek çok söylencede olduğu gibi doğal varlıklar korkulan canavarlar olarak yansıtılır. Bu doğa korkusu insan eliyle alt edilir. Söylenceye göre günümüzde dülger balığı olarak bilinen balık eskiden dehşet saçan bir yaratıktır (Abasıyanık 2002: 868). Fenikelilerin, Kartacalıların ve İsraililerin pek çok kayıgını batırmıştır. Bu canavar öyle korkunçtur ki en cesur denizciler bile onun adını duyar duymaz dehşete kapılırmış (Abasıyanık 2002: 868). Söylenceye göre Hz. İsa bu olanları duyup canavarı dülger balığına dönüştürerek onu cezalandırır (Abasıyanık 2002: 869). Böylece “dülger balığı, denizlerin görünüşü pek dehşetli, fakat huyu pek uysal, pek zavallı bir yaratığı[...].” olarak yaşamına devam eder (Abasıyanık 2002: 869). Bu söylencede de diğer pek çok söylencede olduğu gibi korkulan canlı ehlileştirilerek etkisiz hale getirilir. Valerie Plumwood insanın öteki olarak konumlandığı öznelerle ilişkisini yeniden kurabilmesi için onun “farklı eyleycilik” (divergent agency) sahibi olduğun kabullenmemiz gerektiğini vurgular (2002: 201). Plumwood’a göre, “aynı zamanda, merkezci dinamiğin ötekini özümsemeyi ve araçsallaştırmayı amaçlayan daha ileri kısmını yenmek için ötekinin farklılığını ve farklı failliğini vurgulamamız gerekir” (2002: 201). Alıntıda geçen söylence doğada korkulan varlıkların öteki olarak konumlandırıldığı ve farklılıklarına saygı duyulmadığı senaryolardan biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu noktada anlatıcının bu noktaya kadar olan anlatımı insan merkezcidir.

Anlatıcı bu noktadan sonra dülger balığının çektiği acıyı anlatmaya başlar ve doğadaki her bileşenin acı çekebileceğini insan merkezcilikten arınmış bir bakış açısıyla işler. Anlatıcı dülger balığının oltaya takıldığında kapıldığı dehşeti sorgular (Abasıyanık 2002: 869). Dülger balığı oltaya takıldıktan sonra korku içinde ölümü bekler. Çırpınmasının faydası yoktur çünkü yeryüzüne çıktığında kısa sürede ölecektir. Bu noktada anlatıcı çirkin ve değersiz olduğu varsayılan dülger balığının da insanın ona atfettiği değerden bağımsız içsel değeri olduğunun farkına varır. Bu farkındalık anlatıcının doğaya alçak gönüllü yaklaşım geliştirmesini sağlar. Anlatıcı, “kocaman gözleriyle insana mahzun mahzun bakar durur. Sandala aldığımız zaman dakikalarca onun sesini işitirsiniz”(Abasıyanık 2002: 869) diyerek insanların bu balığın acısını nasıl görmezden geldiklerini

gözler önüne serer. Dülger balığının gerek sesi gerekse bakışı acısını fazlasıyla ifade etmektedir. Bu durumda muhtemelen insanlar dülger balığının hislerini önemsememekte ve öteki olarak gördükleri bu canlının acısına karşı kayıtsız kalmaktadırlar.

Anlatıcı insanların dülger balığının ölüm anında çektiği acıya karşı kasıtlı olarak kayıtsız kaldığını ima etmektedir.

“Hani bazı yaz günleri hiç rüzgâr yokken deniz üstünde bir meneviş peydahlanır. İşte öyle bir cazip titreme idi bu. İnsanın içini zevkle, saadetle dolduruyordu. Ancak, balığın ölmek üzere olduğu düşünülürse bu titremenin anlamı hafifçe acıya yorulabilirdi. Ama insan yine de bu anlama almamaya çalışıyordu. Belki de bu harikulade tatlı bir ölümdü... Belki de balık hala suda, derinliklerde bulunduğunu sanıyordu. Karnı tok, sırtı pektir. Akşam olmuştur. Deniz dibinin kumları gıdıklayıcıdır” (Abasıyanık 2002: 869-870).

Anlatıcının eleştirdiği, toplumun çoğunluğunun insan dışı varlıkların neler hissettiğine karşı duyarsız kalmasıdır. Her ne kadar dülger balığının acı çektiği belliyse de insanlar durumun böyle olduğunu kabullenmek istemezler. Bu noktada eser Terry Gifford’un ekoeleştirici tanımına uygun olarak “hem insan hem de insan olmayan arasındaki karşılıklı ilişki kalıplarıyla da ilgilidir” (1999: 5) demek yanlış olmayacaktır.

Anlatıcı bu esnada dülger balığının ölümünü gözlemler ve kendi kendine balığın renginin soluklaşıp soluklaşmadığını sorgular. Dikkatlice izlemeye devam eden anlatıcı balığın renginin gerçekten de solgunlaştığını fark eder (Abasıyanık 2002: 870). Anlatıcının bu anlatımından çıkarılacak mesaj eğer insanlar hayvanların duygularına ve acılarına kulak verirse bunu fark edebilirler. Burada hikâyenin ortaya koyduğu aksaklık insanların bilinçli bir şekilde hayvanları ve doğayı yok sayıp ötekileştirmesidir. Bu açıdan metnin insan merkeziliği aşan doğa dostu bir metin olduğunu ifade etmek yanlış olmayacaktır.

Anlatıcı basit bir anlayışın ötesine geçip dülger balığıyla empati kurmaya başlar. Aldo Leopold’un *A Sand County Almanac [Bir Kum Yöresi Almanağı]* (1949) isimli eserinde “bir dağ gibi düşünmek” (120) olarak ifade ettiği doğa merkezci bakış açısı Sait Faik’in bu hikâyesinde de mevcuttur. Anlatıcı dülger balığının da tıpkı bir insan gibi ölüm korkusu yaşadığını fark eder (Abasıyanık 2002: 870). Anlatıcının bu korkuyu insanın ölümünü tasvir edercesine anlatması insan dışı varlıkların da yaşamının ve ölümünün önem teşkil ettiğini anlaması şeklinde yorumlamak mümkündür. Anlatıcı dülger balığının günlük yaşamından bahseder ve artık bu faaliyetleri yapamayacağı için adeta onunla birlikte yas tutar. Bu anlamda Ufuk Özdağ’ın tanımına uygun bir biçimde Sait Faik’in bu eserinde “dünya, tüm unsurlarıyla birbirine sıkı sıkıya bağlı tek bir bütündür” (Özdağ 2017: 19).

“Artık her şeyi anlamıştı. Denizlerin dibi âlemi bitmişti. Ne akıntılara yassı vücudunu bırakmak, ne karanlık sulara koyu yeşil yosunlara gömülmek... Ne sabahları birdenbire, yukarılardan derinlere inen, serin aydınlıkta uyanıvermek, günün mavi ile yeşil oyunları içinde kuyruk oynatmak, habbeler çıkarmak, yüze doğru fırlamak... Ne yosunlara, canlı yosunlara yatmak, ne akıntılarda aletlerini kekamozlara takarak yıkanmak, yıkanmak vardı. Her şey bitmişti.” (Abasıyanık 2002: 870).

Dülger balığının ölümü de bir insanın ölümü gibi önemli olmalı ki anlatıcı onu detaylı bir biçimde anlatır. Hayatı gözlerinin önünden film şeridi gibi geçme metaforu bu alıntıda dülger balığının ölümü için kullanılır.

Hikâyenin son bölümünde anlatıcı insan merkezliliği sert bir dille eleştirir. Dülger balığının uzun süren ölüm sürecini gözlemlemek anlatıcıyı insan merkezliliği sorgulamaya iter. Ortalama iki saat kadar süren bu süreç anlatıcının dülger balığının suyun dışında iki saat hayatta kalabildiğini düşünmesine yol açar. İnsan merkezci bakış açısı dülger balığının daha fazla suyun dışında hayatta kalması halinde ona acılar çektirecektir. Bu gerçek anlatıcı tarafından şöyle dile getirilir:

“Onu atmosferimize (suyumuza) alıştırdığımız gün bayramlar edeceğiz. Elimize görünüşü dehşetli, korkunç, çirkin ama aslında küser huylu, pek sakin, pek korkak, pek hassas, iyi yürekli, tatlı ve korkak bakışlı bir yaratık geçirdiğimizden böbürlenerek onu üzme için elimizden geleni yapacağız. Şaşırarak, önce katlanacak. Onu şair, küskün, anlaşılmayan birisi yapacağız. Bir gün hassaslığını, ertesi gün sevgisini, üçüncü gün korkaklığını, sükûnunu kötülecek, canından bezdireceğiz.” (Abasıyanık 2002: 870).

Hasan Gürgün’ün ifade ettiği gibi, “öykünün derin yapısında insanlığın doğaya yabancılaşması, doğaya karşı takındığı yıkıcı tavır ve insanın ötekileştirilmesi tavrı eleştirel bir şekilde verilmiştir” (2016: 1863). Ancak anlatıcının değişen bakış açısı ve gelişen doğa anlayışına bakıldığında bu durum Sait Faik’in bu eseri doğaya duyarlı bir eser olarak kaleme aldığı görülür. Anlatıcı dülger balığı ile empati yapmaya başladığı andan itibaren onun da acı çeken bir varlık olduğunu kavrar. İnsanın doğayı ötekileştirici ve doğadaki insan dışı varlıkları sömürücü faaliyetlerini eleştirir. Sait Faik Abasıyanık’ın bu eseri Özdağ’ın eserin dünyayı insan ve insan dışı varlıklar arasında ayırım yapmaksızın bir bütün olarak ele alması (Özdağ 2017: 19) prensibine ve Heise’nin eserin doğadaki varlıklara verilen ya da verilmeyen değerler gözler önüne serilmesi (Heise 1997: 1). prensibine uygunluğuyla ekoeleştirel okumaya uygun bir eser olup insan ve insan dışı varlıkların ilişkileri hakkında fikir vericidir.

2.2. Haritada Bir Nokta Eserinin İncelenmesi

Haritada Bir Nokta isimli hikâye anlatıcının şehir hayatından bunalıp kendine küçük bir adada yeni bir hayat kurmasını konu edinir. Bu arayış o dönemin yaygın keşif görseli olan haritaya bakma yöntemiyle ifade edilir. Anlatıcı yeni yerler keşfetme arzusunu harita üzerinde gerçekleştirdiğini ve “çocukluğu[n]dan beri haritaya ne zaman baksa[.], gözü[nün] hemen bir ada” aradığını ifade eder (Abasıyanık 2002: 765). Anlatıcıya göre büyük yerleşim yerleri çekici değildir. Anlatıcı adayı doğal yaşamla özdeşleştirir ve adada yaşama hayalini dile getirir. Anlatıcıya göre ada doğadaki insan ve insan dışı varlıkların bir arada uyum içinde yaşadığı bir mekândır. Biyomerkezcilik “ahlaki nesne statüsünü insanlardan doğadaki tüm canlılara kadar genişletir” (Yu ve Lei 2009: 422), hikâyenin anlatıcısı için de biyomerkezci demek mümkündür. Anlatıcının hayalini kurduğu adada insan ve insan dışı tüm varlıklara yer vardır.

“Haritada ada görmeyeyim. İçimdeki dostluklar, sevgiler, bir karıncalanmadır başlayıverir. Hemen gözlerimin içine bakan bir köpek, hemen, az konuşan, hareketleri ağır, elleri çabuk, abalar giymiş bir balıkçı, yırtık bir muşamba kokusuyla beraber küpeşte tahtaları kararmış, boyası atmış ağır ve kaba bir sandal, sandalın peşini bırakmayan bir kuş, ağ, balık, pul, sahilde harikulade güzel

çocuklar, namuslu kulübelere, kırlangıç ve dülger balığı haşlaması, kereviz kokusu, buğusu tüten kara bir tencere, ufukları dar sisli bir deniz...” (Abasıyanık 2002: 765).

Bütün bu unsurlar Sait Faik’in hikâyesinde doğal yaşamı oluşturan unsurlar olup insan ve insan dışı varlıklara önem atfedilir. Bu bağlamda Sait Faik’in bu eseri de Özdağ’ın “çevre duyarlılığı ile kaleme alınmış [...] eserde dünya [...], bir bütündür” tanımına uymaktadır, ayrıca Özdağ’ın bu tarz eserlere yönelik ifade ettiği gibi “lirik anlatım[...]ıyla, [...] bir farkındalık yaratmaktadır” (Özdağ 2017: 19).

Sait Faik doğayı ürkütücü bir düşman olarak görme anlayışının ötesine geçmiş ve doğa fobisini aşmıştır. Sait Faik’e göre doğa aslında tarafsız bir biçimde hareket eder. Ancak insanlık benmerkezci düşünce yapısıyla doğanın kendisine karşı olumsuz davrandığını zannedebilir. Bu inanışa karşı çıkmak için anlatıcı insanlığın olumsuz sandığı bazı doğa olaylarının bile olumlu yönleri olabileceğini ifade eder. Örneğin, “tabiat; çoğunca dosttur. Düşman gibi gözüktüğü zaman bile insanoğluna kudretini ve kuvvetini tecrübe imkânları veren, yüz vermez bir babadır” (Abasıyanık 2002: 765) derken dost ve düşman kavramlarını kullanmasına rağmen bağlamdan anlaşılacağı gibi doğayı dost ya da düşman olarak görmez. Burada bakış açısı insana aittir ve doğa belli bir tavır ile hareket etmez. Anlatıcının olayların görüldüğü gibi olmayabileceğini göstermeyi amaçladığı açıktır. Doğa Sait Faik’in bu eserinde nötrdür ve eleştirilen bakış açısı insan merkezci bakış açısıdır. Anlatıcı ayrıca adayı “çevresel adalet”² in² tecelli ettiği bir mekân olarak görür. Çünkü anlatıcının ada tasavvurunda “sağlam adalelerin çelimsizlere yardım için” ve “çorbanın çorbasızlarla taksim edilmek için” (Abasıyanık 2002: 766) bulunduğu düşünülürse adada eşitlikçi ve yardımlaşmaya dayalı bir sistem hayal etmektedir.

Anlatıcı ada yaşamına karşı “müsamaha dolu”dur (Abasıyanık 2002: 767). Müsamaha (humility) ekoeleştiride yaygın kullanılan ve diğer canlılardan kendini üstün görmeyi reddeden biyomerkezci insana atfedilen bir özelliktir. Christopher Manes’in “ecological humility” (ekolojik tevazu) olarak ortaya koyduğu bu terim tüm varlıklara eşitlikçi bir bakış açısını ifade eder (1996: 17). Manes’in ekolojik tevazu terimi anlatıcının durumunu açıklamaktadır.

Ada yaşamında tüm insan ve insan dışı varlıklar uyum içerisinde varlıklarını sürdürürken uyumu bozan yine insan olur. Anlatıcı ada ahalisi arasında sessiz ve tevazu içinde yaşarken adeta onların saflıkları karşısında kendini mahcup hissetmektedir. Akşamları eve döndüğünde “bugünü de bir günah, daha doğrusu bir kötülük işlemeden” bitirdiğine dua eder (Abasıyanık 2002: 769). Ancak anlatıcının bu idealize edilmiş ütopyik ada tahayyülü balıkçılar arasında geçen pay alma hususunda yapılan bir haksızlıkla son bulur (Abasıyanık 2002: 769). Sait Faik’in *Haritada Bir Nokta* isimli hikâyesi de doğa dostu bir yazın olup doğadaki ahengi bozan insan olmuştur.

2.3. *Son Kuşlar* Eserinin İncelenmesi

Son Kuşlar hikâyesi üç ana karakterden oluşmaktadır. Birinci kişi adada yaşayan ve doğayı çok seven anlatıcıdır. İkinci kişi Konstantin Efendi’dir. Konstantin Efendi adada yaşayan ve kuş avlamayı

² Çevresel adalet: Çevre Koruma Ajansı (Environmental Protection Agency [EPA]) çevresel adaleti “çevre yasaları, yönetmelikleri ve politikalarının geliştirilmesi ve uygulanması ile ilgili olarak ırk, renk, ulusal köken veya gelirden bağımsız olarak tüm insanların adil muamele görmesi ve anlamlı katılımının sağlanması” olarak ifade eder (“Environmental Justice”)

seven biridir. Çocuklara da kuşları avlamayı öğretir. Üçüncü kişi ise mühendis olan Ahmet Bey'dir. Mühendis beyin hikâyede eleştirilen özelliği adadaki çimleri söktürmesidir. Hem Mühendis Ahmet Bey hem de Konstantin Efendi doğadaki uyumu bozup doğanın bileşenlerine zarar veren kişiler olarak tanıtılır.

Hikâyede teknoloji de doğa ve insan uyumunu bozan bir unsur olarak verilmektedir. Anlatıcı adanın geçmişteki hali ile şimdiki halini karşılaştırınca geçmişteki halinin daha güzel olduğu görülür. Hikâyede doğaya ait bir ses olan kuş sesi yerini doğal olmayan yapay dünyaya ait uçak sesine bırakmıştır.

“Bir başka uçağın sesi gelmeye başladı. Bizim Ada, uçakların, üstünden geçtikleri bir yol güzergâhı olmalı ki, hep ya üstümden ya da solumdan geçip gidiyorlar. Kedi sustu. Köpeğim gözünü kapadı. Karga sesleri geliyor şimdi de. Vaktiyle bu Ada'ya bu zamanda kuşlar uğradı. Cıvıl cıvıl öterlerdi. Küme küme bir ağaçtan ötekine konarlardı.

- İki senedir gelmiyorlar.” (Abasıyanık 2002: 722).

Kuş seslerinin yerini uçak sesine bıraktığı ve kedi ile köpeğin de seslerinin duyulmadığı adada doğal yaşama ait izler yavaşça kaybolmaktadır. Ayrıca Kamuran Eronat'ın “Sait Faik'in ‘Son Kuşlar’ Hikâyesinde Çevre Duyarlılığı ve Bunun Simgesel Yansıması” isimli makalesinde belirttiği gibi adada güzel sesli kuşların kalmayıp kötü sesli kargaların kalması “önemsenmesi gereken bir ayrıntıdır” (2008: 317). Her ne kadar Sait Faik'in her canlıya saygı duyduğu açıksa da, Eronat'ın da ifade ettiği gibi, bu durum doğadaki bozulmanın “simgesel bir yansıması” (2008: 317) olarak görülebilir.

Anlatıcı kuşların adayı terk etmesinin nedenini daha sonra anlar. Adada kuşlar avlanıp yenmektedir. Bir yandan kuşların avlanması diğer yandan da avlanmaktan kurtulan kuşların artık adaya gelmemesi adayı kuşların olmadığı bir mekâna çevirir.

Konstantin Efendi ve örgütlediği çocukların tuzak kurarak kuşları avladığını anlayan anlatıcı yaptıkları eylemin vahşetini şöyle anlatır:

“Bunlarla bir yeşil meydanın kenarına varır, bunları bir ufacık ağacın altına çığırkan kafesiyle bırakırlar, ağacın her dalına ökseleri bağlarlardı. Hür kuşlar, kafesteki çığırkan kuşun feryadına, dostluk, arkadaşlık, yalnızlık sesine doğru bir küme gelirler. [...] Sonra kuşların üşüştüğü ağaca doğru yavaş yavaş yürürlerdi. Ökselerden kurtulmuş dört beş kuş, bir başka ökseye doğru şimdilik uçup giderken, birer damlacık etleriyle birer tabiat harikası olan kuşları toplarlardı, hemen dişleriyle oracıkta boğarlardı. Ve hemen canlı canlı yollarlardı.” (Abasıyanık 2002: 722).

Adada kuş avlayan insanların yaptığı eylemin vahşeti yukarıdaki alıntıda gözler önüne serilmektedir. Kuşlar kendi türlerinden varlıkların sesi kullanılarak kandırılıp tuzağa düşürülmektedir. Burada insanın insan dışı varlıkları istismarı söz konusudur. Ayrıca Konstantin Efendi, “insan üstüncü bir tavırla kuşları dilediği gibi [...] öldürebileceğine inanır” (Yıldırım 2021: 152). Sait Faik bu hikâyede insan dışı varlıkların içsel değerinden bahsetmektedir. İnsanın kuşa biçtiği değer küçük bir et parçası olmakla beraber kuşun kendi içsel değeri bir “tabiat harikası” (Abasıyanık 2002: 722) olarak görülmektedir. Konstantin Efendi'nin “bizim pilavlıklar geldi” (Abasıyanık 2002: 723) söylemine indirgediği kuşların gerçek içsel değeri anlatıcı tarafından gözler önüne serilir. Bu noktada insanın insan dışı varlıklara biçtiği değer ile onların kendi içsel değerleri arasında çok büyük

bir fark bulunmaktadır. Anlatıcı bu farkı vurgulamaktadır. Aynı durum Mühendis Ahmet Bey'in Hollandalı müşterisinin bahçesine ekmek üzere adadaki çimleri sökmesinde de geçerlidir. Mühendis için para anlamına gelen çimin ekonomik değeri ada için tabiatın bir bileşenidir ve içsel değere sahiptir. Anlatıcı doğaya verilen bu tahribatı, "Kuşları boğdular, çimenleri söktüler, yollar çamur içinde kaldı. Dünya değişiyor dostlarım. Günün birinde gökyüzünde, güz mevsiminde artık esmer lekeler göremeyeceksiniz. Günün birinde yol kenarlarında, toprak anamızın koyu yeşil saçlarını da göremeyeceksiniz" (Abasıyanık 2002: 725) diyerek eleştirir. Sait Faik'in bu hikâyesinde de insan doğaya zarar verici olarak gösterilir ve diğer hikâyeleri gibi doğa dostu bir anlatım bulunmaktadır.

2.4. Öyle Bir Hikâye Eserinin İncelenmesi

Öyle Bir Hikâye eserinde iki farklı olay göze çarpmaktadır. Birincisi anlatıcının sinemadan çıktıktan sonra evine doğru yol alırken karşılaştığı olaylar, ikincisi ise anlatıcının kendi başına tefekküre dalması. Anlatıcı birtakım maceralar yaşadktan sonra huzur bulmak için Zeyrek'te kendi başına oturup düşünceye dalar (Abasıyanık 2002: 818). Bu esnada Panço adını verdiği hayali arkadaşına da sitem eder (818). Kim ya da ne olduğu bilinmeyen ve Sait Faik'in hikâyelerinde rastlanan hayali kahraman Panço, anlatıcının iddiasına göre onu Atikali'ye gitmeye yönlendirir ve o da Hidayet isminde bir delikanlının Pakize ismindeki sevgilisini öldürme hikâyesine tanık olur (Abasıyanık 2002: 814). Tabi ki Panço'nun da var olup olmadığını bilmeyen okuyucu için bu olayın gerçek olup olmadığını saptamak mümkün olmaz. Ancak bu gerilim üzerine huzur bulmak isteyen anlatıcının söyledikleri ekoeleştirel inceleme için önem taşır.

Sait Faik'in hayal ettiği yeni bir etik anlayışı anlatıcının bir sokak köpeğiyle konuşmasında verilir. Anlatıcı eşitlikçi ve türcülüğü reddeden bir anlayış hayal etmektedir. Türler arasında olduğu gibi türler içerisinde de sokak köpeği ve süs köpeği gibi ayrımcılığı reddeden bu anlayış, tüm türler için refah isteyen bir anlayıştır. Anlatıcı sokakta gördüğü köpeğe şunları söyler:

"Ben insanoğlu. Sen hayvanoğlu. Bundan milyonlarca sene evvel her ikimiz de kurttuk, solucandık, tek hücreli mahlûktuk. Ondandır evvel boşlukta bir tozduk. Sonra bak işte bu hale geldik. Bundan sonra belki böyle kalırız. Belki değişiriz. Ama böyle kalmayalım. Siz de bedbahtsınız, biz de. Evlerde uyuyanlar, ipekler içinde uyuyanlar, kadın koynunda uyuyanlar, soba başında kıvrılmış bobiler de var." (Abasıyanık 2002: 818).

Anlatıcı insan ve insan dışı varlıkların aynı özden var olduğunu vurgulayarak eşitliğe dikkat çeker. Heise'ye göre ekoeleştirelinin temel prensiplerinden biri olan eserde "insan-doğa ilişkisinin nasıl tasavvur edildiği" (Heise 1997: 1) çerçevesinde bu eser ekoeleştirel okumaya çok uygundur. Eserde insan ve doğa bir bütündür. Anlatıcıya göre insan ve insan dışı varlıklar arasında hiyerarşik bir üstünlük bulunmamaktadır. Anlatıcının dünya görüşü Francesca Ferrando'nun "insanın ontolojik açıdan öncelikli olması fikrinin posthümanist reddi" (2012: 10) olarak adlandırdığı insanın sınıfsal üstünlüğü üzerine kurulu paradigmanın reddi ile benzerlik gösterir. Hümanizmin en geçerli paradigmalardan biri olarak görülen dönemde Sait Faik'in hümanizmin sınırlarını aşan bir söylemde bulunduğu ifade edilebilir. Anlatıcı türcülüğü açıkça reddettiği gibi türlerin kendi içinde de hiyerarşiye tabi tutulmasını eleştirir. Anlatıcıya göre sokakta yaşamak zorunda kalan köpekler ile evlerde kalan köpekler arasındaki fark barizdir. Anlatıcı bu ayrımı da yanlış bulmaktadır.

Sait Faik bu hikâyede çevreci ve eşitlikçi olan ve türçülüğü reddeden çevreci bir etik önerisinde bulunur. Anlatıcının önerdiği etik hayata geçerse insan ve insan olmayan varlıklar arasındaki ayrım ortadan kalkacak ve iki grup da müreffeh bir toplumun keyfini sürecektir.

“Ne yapalım? Günün birinde dostluklardan, insanlardan ve hayvanlardan ve ağaçlardan ve kuşlardan ve çimenlerden yapılmış vazife hissi ile çarpan yüreklerle dolu bir âlemde yaşayacağımızı düşünelim. Bir ahlakımız olacak ki hiçbir kitap daha yazmadı. Bir ahlakımız, bugün yaptıklarımıza, yapacaklarımıza, düşündüklerimize, düşüneceklerimize hayretler içinde bakan bir ahlakımız. O zaman seninle daha uzun dostluklar ederiz patlak göz.” (Abasıyanık 2002: 818).

Türler arası dostluk kavramına örnek gösterilebilecek bu tutum Donna Harraway’in *When Species Meet* (2008) adlı eserinde ele aldığı türden bir dostluktur. Harraway ahabap türler (companion species) olarak adlandırdığı türler için “birbirleriyle örtüşen bir biçimde yaşamayı öğrenmelidir” (18) diye ifade eder. Sait Faik’in hayalini kurduğu bu çevreci etikte de türler birbiriyle uyumlu dost olmaya niyetlidir. Bu anlayış insanın hayvana duyduğu sevgiden farklıdır. Bu anlayışta sadece insanı ve onun sempatisini ele alan bir hayvan sevgisi değil karşılıklı bir iletişim vardır. Ayrıca anlatıcının bir paradigma değişikliğinden bahsettiği de açıktır. Mevcut anlayışın terk edilip yeni bir anlayışın inşa edilmek istediği açıktır. “Bugün yaptıklarımıza, yapacaklarımıza” (Abasıyanık 2002: 818) uymayacak anlayış olarak nitelendirilen bu bakış açısının türler arası dostluğa da olanak sağlaması beklenir. Kısaca Sait Faik yeni bir çevreci ahlak geliştirilmesi gerektiğini savunur.

3. Sonuç

Sait Faik Abasıyanık’ın incelenen dört eserinde de doğa dostu anlatıya rastlanmıştır. İncelenen ilk eser olan *Dülger Balığının Ölümü*’nde anlatıcı dülger balığının içsel değerini keşfetmiştir. Dülger balığı insanın ona atfettiği değerden çok farklı ve üstün olarak kendi içsel değerine sahiptir. Dış görünüşünden dolayı çirkin olarak görülen ve ötekileştirilen dülger balığının aslında doğal yaşamın bir ögesi olduğunu fark eden anlatıcı doğaya içsel değeriyle yaklaşım ve insan dışı varlıklara da saygılı olan bir anlayışı temsil etmektedir. *Haritada Bir Nokta* eserinde bozulmamış doğal çevre olarak ada yaşamını ele alan anlatıcı adayı idealize eder. Anlatıcıya göre ada bütün kötülüklerden arınmış bir ütopyadır. Anlatıcı bu eserde de doğanın içsel değerine atıfta bulunur. Doğa insanın ona atfettiği değerden bağımsız olarak kıymetlidir. Ancak ada yaşamının gizemini bozan da yine insan olur. Ütopya olarak gözünde canlandırdığı adanın idealize edilmiş atmosferinin insanların haksızlıkları nedeniyle yıkıldığını gören anlatıcı hayal kırıklığı yaşar. *Son Kuşlar* eserin de Sait Faik’in doğal yaşamı idealize etmektedir. Bu hikâyede de ada doğal yaşamın temsili olarak karşımıza çıkar. Doğanın içsel değeri insanın ona atfettiğinden bağımsız ve fazladır. Konstantin Efendi, kuşları pilavlık olarak görürken onlar anlatıcının gözünde doğa harikasıdır Anlatıcı doğal yaşamın öğelerinin içsel değerlerine saygı duyar. Aynı durum Mühendis Ahmet Bey için de geçerlidir. Doğanın saçları olarak gördüğü çimler mühendis tarafından para karşılığı satılır. Ancak doğanın bu güzelliği parayla ölçülemeyecek kadar kıymetlidir yani içsel değeri ekonomik değerini aşar. *Öyle Bir Hikâye* eserinde anlatıcı insan ve doğa arasında kurulması gereken yeni bir etik anlayışından söz eder. Bu etik anlayışı hem türçülüğü hem de türler arasındaki ve içerisindeki eşitsizliği reddeder. Kısaca Sait Faik incelenen tüm eserlerinde doğa dostu, çevre dostu ve insan dışı varlıklara saygılı bir anlatım yapmaktadır.

Kaynaklar

Abasıyanık, Sait Faik (2002). “Dülger Balığının Ölümü”. *Öyle Bir Hikâye: Hayattayken Yayınlanmış Hikâye Kitapları*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

- Abasıyanık, Sait Faik (2002). “Haritada Bir Nokta”. *Öyle Bir Hikâye: Hayattayken Yayınlanmış Hikâye Kitapları*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Abasıyanık, Sait Faik (2002). “Öyle Bir Hikâye”. *Öyle Bir Hikâye: Hayattayken Yayınlanmış Hikâye Kitapları*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Abasıyanık, Sait Faik (2002). “Son Kuşlar”. *Öyle Bir Hikâye: Hayattayken Yayınlanmış Hikâye Kitapları*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Arıkan, Arda (2011). “Edebî Metin Çözümlemesi ve Ekoeleştiri”. *Mediterranean Journal of Humanities*, S. 1/1, s. 43-51
- Bennett, Jane (2010). *Vibrant Matter: A Political Ecology of Things*. Durham & London: Duke University Press.
- Bulut, Dilek (2005). “Çevre ve Edebiyat: Yeni Bir Yazın Kuramı Olarak Ekoeleştiri”, *Littera* S. 17: s.79-89.
- Diaz, Sandra vd. (2014). “Preliminary guide regarding diverse conceptualization of multiple values of nature and its benefits including biodiversity and ecosystem functions and services”. *Plenary of the Intergovernmental Science-Policy Platform on Biodiversity and Ecosystem Services*, Üçüncü oturum, Bonn, Germany, 12–17 Ocak 2015.
- Environmental Protection Agency (EPA). “Environmental Justice”. 20 Ağustos 2022. <https://www.epa.gov/environmentaljustice>
- Eronat, Kamuran (2008). “Sait Faik’in ‘Son Kuşlar’ Hikâyesinde Çevre Duyarlılığı ve Bunun Simgesel Yansıması”. *Türk Dili Dil ve Edebiyat Dergisi*. S. 676, s.316-320.
- Ferrando, Francesca (2012). “Towards a Posthumanist Methodology. A Statement”. *Frame: Journal of Literary Studies* 25 (1), *Special Issue on Narrating Posthumanism*, 2012, s. 9-18.
- Gifford, Terry (1999). *Pastoral*, London: Routledge.
- Glotfelty, Cheryll ve Harold Fromm (Ed.) (1996). *The Ecocriticism Reader: Landmarks in Literary Ecology*. Athens, Georgia: The University of Georgia Press.
- Gürgün, Hasan (2016). “Metindilbilimsel Yöntem İle Çözömlenen Sait Faik’in Dölger Balğının Ölümü’nde İnsanın Doğaya Tahakkümü ve Ötekileştirilmesi”. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, S. 5(4), s.1841-1882.
- Haraway, Donna (2008). *When Species Meet*. Minneapolis & London: University of Minnesota Press.
- Heise, Ursula (1997) “Science and Ecocriticism.” *The Boston Book Review*. 06.1.2000, Erişim adresi https://www.asle.org/wp-content/uploads/ASLE_Primer_Heise.pdf
- Leopold, Aldo (1949). *A Sand County Almanac: And Sketches Here and There*. New York: Oxford University Press.
- Love, Glen A. (2003). *Practical Ecocriticism*. Charlottesville & London: University of Virginia Press, 2003.
- Manes, Christopher (1996). “Nature and Silence.” *The Ecocriticism Reader: Landmarks in Literary Ecology*. Ed. Cheryll Glotfelty, and Harold Fromm. Athens: U of Georgia P, 1996, s. 15–29.
- Özdağ, Ufuk ve Gonca Gökalp-Alpaslan (2011). “Türkiyat Araştırmalarında Yeni Bir Alan: Çevreci Eleştiri”, *Orhon Yazıtlarının Bulunuşundan 120 Yıl Sonra Türklük Bilimi ve 21. Yüzyıl*, 3.

- Uluslararası Türkiyat Araştırmaları Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, Cilt 2, ed. Ülkü Çelik Şavk, Hacettepe Üniversitesi Yayınları, Ankara 2011, s. 641-653.
- Özdağ, Ufuk (2017). *Çevreci Eleştiriye Giriş: Doğa Kültür ve Edebiyat*. Ankara: Ürün Yayınları.
- Plumwood, Val (2002). *Environmental Culture: The Ecological Crisis of Reason*. London & New York: Routledge.
- Poçan, Tuğba (2017). "Sait Faik'in *Dülger Balığının Ölümü* adlı Öyküsünde Göstergelerin Anlambilimsel İzlekler Işığında İncelenmesi". *STAD Sanal Türkoloji Araştırmaları Dergisi Temmuz 2017*, s. 27-45.
- Rueckert, William (1996). "Literature and Ecology: An Experiment in Ecocriticism," *The Ecocriticism Reader: Landmarks in Literary Ecology* içinde, Editörler Glotfelty ve Fromm (1996): Athens, Georgia: The University of Georgia Press, s.105-123.
- Shanahan, Timothy (2012, 18 Haziran). "What is close reading?" *Shanahan on Literacy*. Erişim tarihi 19 Eylül, 2022, <https://www.shanahanonliteracy.com/blog/what-is-close-reading#sthash.MzQmSVo4.VLQFJxck.dpbs>
- Yıldırım, Rabia Sena (2021). *Sait Faik Abasıyanık'ın Hikâyelerinin Çevreci Eleştiri Işığında İncelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Hacettepe Üniversitesi.
- Yu, Mouchang ve Yi Lei (2009). "Biocentric Ethical Theories". *Environment and Development – S. II* (PDF). Çin, s. 422. <http://www.eolss.net/Sample-Chapters/C13/E4-25-07-03.pdf>